

УДК 811.161.2'27(045)

СЕМАШКО Тетяна

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ТИРАЖУВАННІ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

В основі формування етнічної свідомості та культури лежать уявлення етносу про навколишній світ, про представників іншої культури. Регуляторами такого світосприйняття є як вроджені, так і набуті у процесі соціалізації підсвідомо закладені уявлення, знання про об'єкти, поведінку, життєві ситуації певного етносу – етнокультурні стереотипи, які набуваються за допомогою мови та об'єктивуються як вербальними, так і невербальними засобами. З'ясуванню ролі мови у формуванні та тиражуванні стереотипних уявлень і присвячена пропонована розвідка.

Ключові слова: етнічна свідомість; вербальні засоби; етнокультурні стереотипи; мовна картина світу; етнокультурна трансмісія.

Вступ. Постійний пошук нових вирішень центральних проблем організації мови і її функціонування в контексті безперервно поновлюваних знань про її ментальну основу, про мову як когнітивну здатність, про специфіку людського мозку і пізнавальних процесів, про можливості мовної картини світу і мовної свідомості [3, с. 5], продукує залучення когнітивного підходу до вивчення мовних явищ постульованого розумінням того, що мовні проблеми не можна розв'язати без урахування принципів, які визначають і регулюють пізнавальну діяльність людини, як перспективи бачення мови в її зв'язках з усіма мисленнєвими і пізнавальними процесами [6, с. 3].

Інтенсивний пошук теоретичних основ дослідження мови супроводжується встановленням деталей, характеристик і ознак системно-структурних елементів мовної системи та відношень між ними, продукованих властивостями процесу пізнання й категоризації світу. На лінгво-психологічному рівні такі елементи об'єктивуються у вигляді різноманітних когнітивних структур, серед яких – етнокультурні стереотипи (ЕС), які розглядаються як репрезентанти результатів процесів концептуалізації і категоризації, системи застосовуваних оцінок, соціально закріплених поглядів на світ, що протікають у людській свідомості при освоєнні дійсності.

Аналіз досліджень і публікацій. Комунікативно-функціональний підхід до вивчення мовних явищ продукував розвиток нових напрямків у мовознавстві, у межах яких розроблені теорії стереотипу постійно осмислюються та переосмислюються. Увага до стереотипів спостережена в різних вимірах мовних об'єктиваций ресурсів етносу: *соціолінгвістиці* (М. Бахтін, У. Квастхоф, Н. Купланд, В. Лабов, В. Рижков, Ю. Сорокін, А. Шафф та ін.), *етнолінгвістиці* та *лінгвокультурології* (А. Байбурін, С. Бартмінський, Ю. Бромлей, А. Вежбицька, С. Воркачов, В. Воробйов, В. Красних, Л. Крисін, В. Маслова, С. Нікітіна, М. Піменова, © Семашко Т., 2018

Ю. Прохоров, Н. Рябцева, В. Теля, С. Тер-Мінасова, М. Толстой, С. Толстая та ін.), *психолінгвістиці* й *етнопсихолінгвістиці* (В. Агеєв, А. Баронін, О. Залевська, Ю. Караулов, В. Касевич, Х. Коммагер, В. Крисько, О. Леонтєв, О. Лурія, Ч. Осгуд, Ю. Сорокін, Т. Ушакова, Р. Фрумкіна, Н. Уфимцева та ін.), *лінгвістичній філософії* (Н. Арутюнова, Л. Вайсгербер, Л. Вітгенштейн, А. Вежбицька, І. Ільїн, О. Лосєв, О. Потєбня, В. Теля, Т. Черданцева, О. Шмельов та ін.), але в *когнітивній лінгвістиці* етнокультурний стереотип осмислено в новому ракурсі наукових підходів: ґрунтовніше, усебічно, поглиблено (Н. Арутюнова, Т. ван Дейк, В. Дем'янков, В. Карасик, О. Кібрик, О. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, В. Маслова, М. Мінський, М. Піменова, З. Попова, К. Рахіліна, Й. Стернін, Л. Талмі, Ч. Філлмор та ін.).

В українському мовознавстві лінгвістичний напрямок дослідження проблем етнокультурних стереотипів і суміжних із ними понять презентований працями Ф. Бацевича, Л. Белехової, С. Богдан, Н. Бойко, Л. Боровської, Т. Вільчинської, О. Воробйової, Н. Годзь, І. Голубовської, Н. Данилюк, С. Жаботинської, В. Жайворонка, М. Жуйкової, Л. Завгородньої, С. Єрмоленко, А. Івченка, О. Квас, Т. Клищенко, Л. Лисиченко, Л. Масенко, Л. Мацько, Н. Паніної, О. Пономаріва, Т. Радзівської, В. Різуна, О. Селіванової, Н. Слухай, О. Снитко, Н. Сологуб, В. Ужченка, І. Штерн та ін.

Постановка проблеми. Проблема вивчення етнокультурних стереотипів привертає увагу дослідників своєю практичною значущістю в аспекті вивчення процесів сприйняття різними народами схожості та відмінності етнічних картин світу, визначення місця етнічної ідентичності в системі міжетнічних стосунків, регуляції безпосередньої взаємодії між представниками різних рас та етносів, з'ясування особливостей фіксації мовної етносвідомості тощо. ЕС при цьому розглядаються як проєкція етнокультур-

них ментальних уявлень про свій/чужий етнос, фрагмент мовної картини світу, що розуміється як сукупність суджень про властивості та способи існування об'єктів дійсності, що виражаються за допомогою мовних одиниць [12, с. 10]; як «детерміновані культурою, впорядковані та фіксовані структури етнічної свідомості, що уособлюють результат пізнання дійсності етнічною спільнотою, закріплюють у свідомості людини культурні традиції, обряди, ритуали, звичаї, вірування, забобони, особливості мовленнєвої та невербальної поведінки тощо» [10, с. 147].

Етнічні стереотипи, за концепцією Л. Гумільова, яку поділяють багато авторів, є основним чинником визначення етносу, де останній, виникнувши всередині групи, демонструє ієрархію стосунків: група – інша група, етнос – мікрогрупові утворення, диференційовані «чітко визначеною нормою стосунків між: а) колективом та індивідом; б) індивідів між собою; в) між внутрішньоетнічними групами; г) між етносом і внутрішньоетнічними групами» [4, с. 66]. Отже, норми еволюціонують разом із еволюцією етносу, але на певному часовому та просторовому зрізі вони сприймаються як єдиний можливий спосіб буття, натомість норми поведінки інших етносів сприймаються як дивацтво» [11, с. 387].

Акцент при цьому ставиться на важливості ЕС щодо відтворення характерних кожному етносу властивостей; на стабільності й спадковості етнокультурних стереотипів; на їх великій дієвій силі, оскільки члени етносу сприймають етнічний стереотип як єдино достойний, а всі інші – як «дикість»; надзвичайній стійкості етнічних стереотипних образів, що легко переносяться на всіх представників етнічної групи; емоційності та оцінності, що дозволяє розглядати ЕС не тільки як узагальнену, етноспецифічну, регулярно відтворювану когнітивно-дискурсивну фіксацію результатів профілювання світу етнічною свідомістю, а й як фрагмент мовної картини світу, тобто враховувати лінгвістичні засоби вияву цього складного культурно-когнітивного феномену.

Формування етнокультурних стереотипів. Походження ЕС глибоко укорінене в історичній пам'яті народу, а їх стійкість забезпечується передаванням із покоління в покоління у ході етнокультурної трансмісії різними формами. Виховання, освіта, суспільна думка, література, мова, засоби масової інформації – ось ті канали, через які людина засвоює суспільні норми та цінності, долучається до елементів своєї культури та формує уявлення про інші етноси. Позначені соціальними чинниками, що впливають на їх формування (зміст ЕС напряму залежить від соціальних факторів: культури, рівня освіти, ступеня соціальної активності,

політичної ситуації, мови тощо), ЕС закріплюють у свідомості традиції та звички, що характеризують моноетнічне середовище. Оскільки ЕС нерозривно пов'язані з культурним середовищем, їх можна визначити лінгвокультурним явищем, природним і неминучим до того часу, доки будуть існувати народи й етнічні групи. На думку В. Маслової, сукупність предметних образно-еталонних уявлень про предмети й явища, з якими людина найчастіше стикається протягом життя, в цілому формує певну стабільну мовну картину світу відображення об'єктивної дійсності [7, с. 69], в центрі якої знаходиться константно-закріплене стереотипне мовне уявлення.

Значна кількість стереотипів як результат опрацювання свідомістю сенсорних вражень об'єктивується шляхом багаторазового повторення певних клішованих фраз, які з часом набувають стійкості на рівні мови й осідають у пам'яті, формуючи певні перцептивні образи (зорові, слухові, смакові, нюхові, дотикові, сформовані у представників різних етнічних спільнот на основі специфіки сприйняття світу органами чуття) та їх оцінки щодо представників різних етносів. Щоправда, у таких оцінках подекуди бувають зміщені пропорції суттєвого та несуттєвого, об'єктивного та суб'єктивного. У означеному контексті неправомірним видається твердження, згідно з яким ЕС спотворюють реальну дійсність. На нашу думку, етнокультурні стереотипи не деформують реальну дійсність, а лише виражають прийняті в певній етнічній культурі догми, які можна пояснити звичкою носіїв стереотипів приймати думку етносу за істину. Вони принципово не можуть відповідати вимогам, що висуваються до істини, оскільки узагальнюють просто схожі суспільно-культурні явища та об'єднують їх у єдину категорію, скорочуючи до граничного мінімуму кількість відмінних рис, які характеризують дане явище.

Механізми вияву та закріплення етнокультурних стереотипів. Етнокультурні стереотипи мають характерні механізми вияву та закріплення в індивідуальній/суспільній свідомості та мові: виокремлюють стереотипи поведінки та стереотипи сприйняття, зокрема, стереотипи чуттєвого сприйняття. На думку дослідників, перша група сформувалася протягом багатьох століть і перевірена практикою кількох поколінь; ці стереотипи перейшли в ранг міфологізованих і є стійкими, непідвладними культурним змінам. Стереотипи сприйняття створюються стихійно у процесі міжкультурної комунікації, етнічних зіткнень, за допомогою засобів масової інформації. Такі стереотипи є рухливими та змінними (хоча ці зміни відбуваються дуже повільно); формуються під впливом культурних, політичних та економічних чинни-

ків; характеризують умови побутування етнічної групи; мають як плюси – збереження духовної культури етносів, так і мінуси – є бар'єром у ситуації міжетнічного спілкування.

Дослідник стереотипної поведінки А. Байбурін визнає проблему етнічної поведінки основною, оскільки, як зауважує науковець, у стереотипах поведінки яскраво виражається етнічна своєрідність культури [1, с. 125]. Ми не погоджуємося з означеною пропозицією, оскільки вважаємо, що першою сходинкою в осягненні світу та формуванні етнічної культури є стереотипи чуттєвого сприйняття. Виникнувши у процесі міжкультурної комунікації, стереотипи-уявлення, узагальнені на перцептивних реакціях, становлять узагальнення про представників різних етнічних груп, характеризуються підвищеною емоційністю й стійкістю, та навіть якщо вони не завжди адекватно відображають реальні риси стереотипізованої групи, такі ЕС є мотивом соціальної поведінки індивіда.

Етноцентричний складник стереотипів.

Не можна не зважити на те, що різні види стереотипів мають властивість використання різного за обсягом знакового матеріалу. ЕС репрезентують певні моделі уявлення про світ, і хочуть люди того чи ні, вони неминуче сприймають і оцінюють чужі звичаї, традиції, форми поведінки насамперед крізь призму звичаїв, традицій і цінностей своєї етнічної групи, яка виступає як еталон чи оптимум. Така спроможність розглядати явища та факти чужого народу, чужої культури й інтерпретувати їх, ґрунтуючись на цінностях свого етносу, де власна нація оцінюється вище інших, а своя культура, «свої» традиції, «своя» релігія, «свої» звичаї, «своя» мова сприймаються обов'язково «справжніми», «правильними», «праведними» [2, с. 5], на відміну від «чужих», називається етноцентризмом. Етноцентричну переоцінку власної культури зустрічаємо в багатьох народів у різних регіонах світу, тому раціональними є міркування, що етноцентризм становить загальнокультурне явище. Як припущення висловлюємо думку, що висока оцінка власної культури та приниження чужих культур засновані на тих обставинах, що ряд народів іще на ранньому етапі своєї історії виділили себе як «людей», а все, що знаходилось поза межами їх культури, було класифіковано як «нелюдське», «варварське».

Оцінки відмінностей між групами за типом «ми кращі, вони – гірші» відомі з давніх часів. Ще на початку ХХ ст. американський учений В. Самнер зауважив, що у свідомості людей існує тенденція використовувати стандарти своєї групи для оцінки інших груп, розташовуючи свою групу на вершині ієрархії, й розглядати інші групи як такі, що стоять нижче. Наочно ілюструють таку закономірність прислів'я та

приказки – згустки народного досвіду, дієвість яких загальновідома, емоційний вплив – незаперечний: «*Наше все славне, наше і гостре, наше і велике*»; «*Знайте нас: ми кисллиці, із нас квас*»; «*Тільки наше й хороше*»; «*Ось то ми! Нема в світі над ми!*». Саме у процесі аксіологічної діяльності вербалізуються ціннісні характеристики етносів, зокрема, чим більшими є культурні та поведінкові відмінності, то більшим є потенційний негативізм їх оцінки.

Серед показників етноцентризму виділяють: 1) розуміння всього, що відбувається у власній культурі, природним і правильним, а в інших – неправильним; 2) розгляд звичаїв своєї групи як універсальних: що добре для нас, то добре і для інших; 3) оцінку норм, ролі та цінностей своєї групи безумовно правильними, а елементів інших культур – неправильними; 4) розуміння необхідності допомоги членам своєї групи як природного явища; 5) гордість за свою групу та за належність до неї; 6) дії, спрямовані на те, щоб представники своєї групи відчували себе переможцями; 7) відчуття неприязні до зовнішніх груп [13]. Комплекс ознак етноцентризму як результат сформованої позитивної етнічної ідентичності, раціоналізує думку про етноцентризм різного «градусу»: від «гнучкого, доброзичливого», де об'єктивно оцінюються властивості своєї групи та робляться спроби зрозуміти особливості чужої групи, до «негнучкого, войовничого», який характеризується нездатністю виходу за межі власних культурних фільтрів, у результаті чого виносяться судження про чужі цінності з опертям на власні, які й нав'язуються іншим. Граничним виявом такого етноцентризму є делегітимізація, за якої максимізуються міжгрупові відмінності через усвідомлення переваги своєї групи та формуються настанови до дій стосовно представників інших груп, спільнот, етносів тощо.

У відповідному контексті особливого значення набуває особистість спостерігача, яка іще до взаємодії з іншою культурою уже має певні готові настанови, правила поведінки, набуті через посередництво мови у процесі соціалізації. «Кожен народ – свідомо, напівсвідомо чи несвідомо – несе свою ідею, свій світ уявлень про себе та про інших. І тому такі природні та навіть необхідні відмінності свого та чужого на тлі спільних завдань життєзабезпечення стають приводом, ґрунтом, місцем, де починаються незгоди, відмінності, дискусії та сварки» [12, с. 5]. Негативний відтінок в ЕС під впливом етноцентризму особливо часто з'являється за несприятливих соціальних і культурних обставин. Прикладом можуть слугувати різні етнічні діаспори, представники яких є носіями іншої мови та культури, що живуть за звичаями, незрозумілими етнічній більшості. Успіхи окре-

мих представників таких груп негативно сприймаються корінним населенням, оскільки досягає успіху не «правильний» представник «свого» етносу, а «чужий» – носій іншої, незрозумілої, а, відповідно, «ворожої» культури. Розв'язання означеної проблеми можливе лише за умови, якщо люди вироблять у собі як гнучкість під час взаємодії з іншими людьми, так і зі своїм власним етноцентризмом.

Роль мови у формуванні та тиражуванні етнокультурних стереотипів. Формування ЕС продуковане рядом факторів: культурними та релігійними традиціями, звичаями, певними історичними подіями, нормами поведінки та ін., що уможлиблює різну природу їх виникнення. Одні ЕС зароджуються природно у процесі взаємодії певної частини суспільства з іншою групою. Такі культурні стереотипи акумулюють досвід взаємодії окремих представників соціуму та передають його через посередництво мови суспільству загалом. Прикладом може слугувати етностереотип єврея, який сформувався в Європі ще в середні віки. З'явившись стихійно, згодом цей стереотип був широко розтиражований у літературі (В. Шекспір «Венеціанський купець», В. Скот «Айвенго») і неодноразово свідомо використовувався соціумом для вирішення різноманітних завдань. Або більш пізній приклад: у 90-і рр. минулого століття туристи із колишнього Радянського Союзу в Європі вважалися бідняками та крадіями. Сьогодні спостережено іншу думку. Зокрема, у фінів склалось позитивне судження про росіян, оскільки вони – туристи – привозять великі гроші до Фінляндії. Тепер фіни не вважають росіян тільки злодіями, а називають їх гарними клієнтами магазинів. «Насправді у Фінляндії росіяни врятували багато магазинів своїми грошми. Так, росіян люблять за те, що у них гроші, але чи люблять їх іще за щось» [5, с. 65].

Інші ЕС створені штучно. Формування останніх відбувається за умови обмежених контактів між групами, або за умови потреби в них суспільства. Прикладом штучно створеного стереотипу є образ представника Радянського Союзу, що з'явився у роки холодної війни, коли контакти між радянською та західними державами були значно обмежені. Цей образ був покликаний дискредитувати СРСР як агресора. На превеликий жаль, образ російського уряду як агресора підтверджено сьогодні стосунками між Росією й Україною, чому сприяло поширення штучного ЕС про українців як «бандерівців», «людоджерів», «укропів», які «знищують свій власний народ», зокрема, представників російської національності, що мешкають на Донбасі. Як наслідок – акцентується необхідність військової присутності в регіоні.

Обов'язковою умовою формування та тиражування ЕС є мовний досвід носія етнічної свідомості, оскільки саме у результаті численних мовних взаємодій індивід починає сприймати стереотип і визначати належність будь-якого образу до стереотипу. Зауважимо, що соціум, вмів використовуючи мовні засоби (маємо на увазі мистецтво говорити і переконувати співбесідника), може маніпулювати різними ЕС і тим самим досягнути практично будь-якої мети. Ще в античні часи греки та римляни не просто підкорювали численні народи, а «несли цивілізацію» в дикі варварські племена. Так було в епоху Середньовіччя, коли католицькій церкві вдалося, здавалося б, неможливе – на певний час примирити європейських монархів і переконати десятки тисяч людей у необхідності тривалих і складних хрестових походів, які подавались як угодні Богу. Ситуація не змінилась і сьогодні, коли переділ сфер впливу та контроль над ресурсами подаються як миротворчі операції та боротьба з тероризмом.

Конденсуючи відомості про власний або чужий народ, ЕС суміщують у своїй структурі різні компоненти: 1) *когнітивний* (пізнавальний), що є констатацією особливостей етнічної групи; 2) *емотивний*, що відображає ставлення до цих особливостей і зумовлює їхню оцінку; 3) *конативний* (поведінковий), який виступає елементом формування певного типу поведінки щодо цієї етнічної групи [8]. О. Белова доповнює окреслений перелік і виокремлює *пізнавальний* і *оцінний* компоненти стереотипів [2, с. 6], що зумовлюють різне сприйняття однієї властивості. З цього приводу Ю. Платонов пише: «Навіть простий опис якихось рис містить певний оцінний елемент. Той самий психологічний комплекс, залежно від ставлення до його носія, може називатися і безпосереднію, і безтурботністю, і безвідповідальністю» [9, с. 125]; ошадливість одного народу може стати скупістю в іншого, обережність – боягузством, хоробрість – фанатизмом, настирливість, твердість характеру – упертістю. Різне сприйняття однієї властивості уможлиблює виділення (окрім аксіологічно позитивно/негативно маркованих стереотипів-образів) амбівалентних ЕС. Так, наприклад, стереотипний образ жінки суміщує і негативну, і позитивну оцінку, оскільки відмінності жіночих когнітивних здібностей від чоловічих можуть розцінюватися і як недолік (жіноча нелогічність), і як перевага (жіноча інтуїція).

Як регулятори етнічної самосвідомості та поведінки ЕС виконують ряд соціально-культурних функцій. Домінантною у сучасному світі є функція орієнтаційного впливу на індивіда, де надзвичайні можливості мають засоби масової інформації, так звана, «четверта влада». У

ситуації, коли індивід не має можливості безпосередньо взаємодіяти своїми органами чуття з будь-яким об'єктом чи ситуацією, він цілком покладається на досвід («істинно правильний і незаперечний»), спостережений у мові, який поширюється через ЗМІ, а ті, в свою чергу, виявляють інтереси окремих фінансових і політичних груп, орієнтують людину у вигідному для них напрямку, створюючи та нав'язуючи стереотипні образи соціуму.

Висновки. Сформовані у межах етнічної самосвідомості, прищеплені в ранньому дитинстві як можливий спосіб бачення світу, етнокультурні стереотипи (природні та штучні; позитивні, негативні, амбівалентні) через посередництво мовних форм закріплюють у свідомості етносу культурні традиції та звички, що характеризують моноетнічне середовище; є регуляторами мовної етносвідомості та поведінки; становлять частину мовно-культурної картини світу тощо. Мова відтак відіграє провідну роль у формуванні стереотипних уявлень; вона виступає справжньою скарбницею історичного досвіду народу більше ніж будь-яка інша сфера культури.

Список використаної літератури

1. Байбурын А. К. Этнические стереотипы поведения / А. К. Байбурын. – Л. : Наука, 1985. – 330 с.
2. Белова О. В. Этнические стереотипы по данным языка и народной культуры славян : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.02.02 / О. В. Белова. – М., 2006. – 28 с.
3. Болдырев Н. Н. Языковые категории как формат знания / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2006. – № 2. – С. 5–22.
4. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли [под ред. В. С. Шекулина] / Л. Н. Гумилев. – Л., 1989. – 399 с.
5. Кашкин В. Б. Этнонимы и территория национальной души / В. Б. Кашкин, С. Пейхёнен // Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 62–70.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – Институт языкознания РАН. – М. : Языки русской культуры, 2004. – 555 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
8. Махній М. Етновеволюція: Науково-пізнавальні нариси / М. Махній. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://makhniy.box.ua/2009/10/Etnichni-steriotipi.html> (02.11.11).
9. Платонов Ю. П. Психология национального характера : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. П. Платонов. – М. : Академия, 2007. – 240 с.
10. Селіванова О. О. Концептуалізація свого й чужого в українських пареміях / О. О. Селіванова // Наукові записки Луганськ. націон. пед. ун-ту. – Серія Філологічні науки. – Луганськ : «Альма-матер», 2004. – Вип. 5, Т. 1. – С. 214–230.
11. Слухай Н. В. Проблеми етногенезу в дзеркалі геобіодетермінізму // Біблія і культура : збірник наук. праць. – Вип. 6. – Чернівці. – 2004. – С. 378–392.
12. Топоров В. Н. Образ «соседа» в становлении этнического самосознания (русско-литовская перспектива) / В. Н. Топоров // Славяне и их соседи. – Вип. 2. Этнопсихологический стереотип в средние века. – М., 1990. – С. 4–14.
13. Brewer M. B., Campbell D. T. Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence / M. B. Brewer, D. T. Campbell. – New York, 1976.

REFERENCES

1. Baiburyn A. K. *Этнические стереотипы поведения* [Ethnic behavior stereotypes] / A. K. Baiburyn. – L. : Nauka, 1985. – 330 s.
2. Belova O. V. *Этнические стереотипы по данным языка и народной культуры славян* : avtoref. dys. ... dokt. fylol. nauk : 10.02.02 [Ethnic stereotypes according to the language and folk culture of the Slavs] / O. V. Belova. – M., 2006. – 28 s.
3. Boldyrev N. N. *Языковые катеорыи как формат знания* [Language categories as knowledge format] / N. N. Boldyrev // *Voprosy kohnytyvnoi lynhvystyky*. – 2006. – № 2. – S. 5–22.
4. Humylev L. N. *Этнохенез у быосфера Zemly* [pod red. V. S. Shekulyna] [Ethnogenesis and biosphere of the Earth] / L. N. Humylev. – L., 1989. – 399 s.
5. Kashkyn V. B. *Этнонимы у territoryia natsyonalnoi dushy* [Ethnonyms and the territory of the national soul] / V. B. Kashkyn, S. Peikhёnen // *Russkoe y fynskoe kommunykativnoe povedeniye*. – Voronezh : Yzd-vo VHTU, 2000. – S. 62–70.
6. Kubriakova E. S. *Язык у znanye: Na puty polucheniya znanyi o yazyke: chasty rechy s kohnytyvnoi tochky zreniya. Rol yazyka v poznanyi myra* [Language and knowledge: On the way of getting knowledge of the language: parts of speech from the cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world] / E. S. Kubriakova. – Ynstytut yazykoznaneya RAN. – M. : Yazyky russkoi kultury, 2004. – 555 s.
7. Maslova V. A. *Lynhvokulturolohiya* [Lingvoculturology] / V. A. Maslova. – M. : Akademyia, 2001. – 208 s.
8. Makhnii M. *Etnoevolutsiia: Naukovo-piznavalni narysy* [Ethnoevolution: Scientific and Cognitive Sketches] / M. Makhnii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://makhniy.box.ua/2009/10/Etnichni-steriotipi.html> (02.11.11).
9. Platonov Yu. P. *Psykhologyia natsyonalnoho kharaktera : uchebnoe posobyе dlia stud. vyssh. ucheb. zavedeniy* [Psychology of national character: a textbook for students. supreme. training. establishments] / Yu. P. Platonov. – M. : Akademyia, 2007. – 240 s.
10. Selivanova O. O. *Kontseptualizatsiia svoho y chuzhoho v ukrainskykh paremiakh* [Conceptualization of one's and another in Ukrainian pare-

mias] / О. О. Selivanova // Naukovi zapysky Luhansk. natsion. ped. un-tu. – Serii Filolohichni nauky. – Luhansk : «Alma-mater», 2004. – Vyp. 5, T. 1. – S. 214-230.

11. Slukhai N. V. *Problemy etnogenezu v dzerkali heobiodeterminizmu* [Problems of ethnogenesis in the geobiodeterminism] N. V. Slukhai // Bibliia i kultura : zbirnyk nauk. prats. – Vyp. 6. – Chernivtsi. – 2004. – S. 378–392.

12. Toporov V. N. *Obraz «sosedu» v stanovleny etnycheskoho samosoznaniya (russko-lytovskaia perspektyva)* [The image of “neighbor” in the formation of ethnic self-awareness (Russian-Lithuanian perspective)] / V. N. Toporov // Slaviane u ykh sosedy. – Vyp. 2. *Этнопсихологический стереотип в средние века.* – М., 1990. – S. 4–14.

13. Brewer M. V., Campbell D. T. *Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence* [Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence] / M. V. Brewer, D. T. Campbell. – New York, 1976.

Т. СЕМАШКО

РОЛЬ ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ И ТИРАЖИРОВАНИИ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ

В основе формирования этнического сознания и культуры лежат представления этноса об окружающем мире, о представителях другой культуры. Регуляторами такого мировосприятия выступают этнокультурные стереотипы, которые приобретаются с помощью языка и объективируются как вербальными, так и невербальными средствами. Определению роли языка в формировании и тиражировании стереотипных представлений и посвящена предлагаемая статья.

Ключевые слова: этническое сознание; вербальные средства; этнокультурные стереотипы; языковая картина мира; этнокультурная трансмиссия.

Т. SEMASHKO

THE ROLE OF LANGUAGE IN FORMATION AND TREATMENT OF ETHNOCULTURAL STEREOTYPES

The formation of ethnic consciousness and culture is based on the ethnos about the world around us, about representatives of another culture. Regulators of this worldview are ethno-cultural stereotypes. The latter are acquired with the help of language and are objectified by both verbal and non-verbal means. The proposed article is devoted to the definition of the role of language in the formation and replication of stereotypical representations.

Key words: ethnic consciousness; verbal means; ethnocultural stereotypes; language picture of the world; ethnocultural transmission.

T. SEMASHKO

ROLE OF LANGUAGE IN FORMATION AND TREATMENT OF ETHNOCULTURAL STEREOTYPES

Communicative-functional approach to the study of language phenomena produced an intensive search for the theoretical foundations of the study of the language, which is accompanied by the establishment of details, characteristics and features of the system-structural elements of the language system and the relations between them. At the linguo-psychological level, such elements are objectified in the form of cognitive structures – ethno-cultural stereotypes, which are considered as generalized, ethnospecific, and regularly reproduced cognitively discursive fixation of the results of the profiling of the world by ethnic consciousness, which is a fragment of the linguistic picture of the world.

The problem of studying ethno-cultural stereotypes draws the attention of researchers to its practical significance in the aspect of studying the processes of perception of different peoples of similarity and differences between ethnic world paintings, the determination of the place of ethnic identity in the system of interethnic relations, regulation of direct interaction between representatives of different races and ethnic groups, elucidation of the features of the fixation of language ethnoconclusion, etc. At the same time, the emphasis is placed on the importance of ethnic stereotypes about the reproduction of the characteristics of each ethnic group; on the stability and continuity of ethno-cultural stereotypes; on their great active power; extraordinary stability; emotionality and appreciation; linguistic means of manifestation of this complex cultural and cognitive phenomenon; the role of language in the formation of ethnic stereotyped images.

Formed in the framework of ethnic self-consciousness, grafted in an early childhood as a possible way of seeing the world, ethno-cultural stereotypes (natural and artificial, positive, negative, ambivalent) through the means of linguistic forms consolidate the cultural traditions and habits that characterize the monoethnic environment in the consciousness of the ethnos; are regulators of linguistic ethnic consciousness; are objectives of linguistic and nonverbal behaviour; are part of the linguistic and cultural picture of the world.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018